

Т. С. Новородовська /к. б. н./
Національна металургійна академія України

Інтелектуальна власність як складова й інструмент управління трансфером технологій

У статті розкриваються особливості розвитку вітчизняної системи трансферу технологій та його законодавчого регулювання, роль інтелектуальної власності у складі технології, проблеми управління процесом трансферу технологій та взаємовідносин, що виникають при передаванні технології від розробника до сфери виробництва. Пропонуються шляхи вдосконалення вітчизняної системи трансферу технологій. (Іл. 1. Табл. 2. Бібліогр.: 8 назв.).

Ключові слова: інтелектуальна власність, трансфер технологій, інноваційна інфраструктура, управління трансфером технологій, мережа трансферу технологій, ліцензійний договір

The article discusses the features of the national system of technology transfer and its legal regulation, the role of intellectual property as part of technology, management of technology transfer issues and relations arising in the process of technology transfer from the developer to the sphere of production. There are ways of improving the national system of technology transfer proposed.

Key words: intellectual property, technology transfer, innovation infrastructure, management of technology transfer, the network for technology transfer, license agreement

Економічно розвинені країни успішно використовують трансфер технологій для регулювання взаємовідносин між наукою та промисловістю, здійснюючи на ринкових засадах передавання сучасних наукових розробок у виробництво. Метою трансферу технологій є, з одного боку, нарощення потенціалу інноваційних технологій в країні, а з іншого – максимальна його реалізація у сфері господарювання суб'єктів підприємницької діяльності.

На відміну від практики інших держав, в Україні трансфер технологій і досі не набув необхідного розвитку, хоча науковий потенціал країни досить потужний. Серед причин такого становища те, що багато підприємств в Україні не є інноваційно активними, а також те, що винаходи й інші об'єкти права інтелектуальної власності, розроблені вищими навчальними закладами, майже не передаються промисловим підприємствам через неврегульованість нормативно-законодавчої бази щодо взаємодії суб'єктів цього процесу, відсутність дієвої системи трансферу технологій.

Сьогодні технології сприймають як комплексні об'єкти інтелектуальної власності, оскільки до складу технології можуть входити різні об'єкти права інтелектуальної власності. Трансфер технологій здійснюється за допомогою договорів. Водночас єдиного типового договору не існує. Це зумовлено різноманітністю об'єктів, що входять до складу технології.

У загальному вигляді під об'єктом права інтелектуальної власності розуміють результат ін-

телектуальної творчої діяльності людини, коли створено щось нове, оригінальне, унікальне та неповторне. Відомо, що сукупність об'єктів права інтелектуальної власності поділяють на певні групи:

- об'єкти права промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки;
- об'єкти авторського права і суміжних прав: літературні, наукові та художні твори; комп'ютерні програми; бази даних; фонограми та відеограми тощо;
- об'єкти права на засоби індивідуалізації: фірмові найменування, знаки для товарів і послуг, географічні зазначення;
- нетрадиційні об'єкти: селекційні досягнення (сорти рослин, породи тварин), топографії інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, ноу-хау [1].

У свою чергу, виділяють об'єкти, права на які закріплюються певним охоронним документом (патенти на винаходи, свідоцтва на торговельні марки, авторські свідоцтва на комп'ютерні програми тощо), та об'єкти, які не мають охоронного документа (ноу-хау, комерційне найменування). Слід зазначити, що технологія у більшості випадків містить і ті, й інші об'єкти.

Більш глибокому розумінню суті процесу трансферу технологій сприятиме розгляд різноманітних джерел з визначеннями поняття «технологія», наприклад, як це наведено у табл. 1.

Розрізняють «складову технології» та «об'єкт технології». Об'єкт технології визначають як наукові та науково-технічні результати, об'єкти

Визначення поняття «технологія»

Визначення	Джерело
Технологія – це результат інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг	Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [2]
Технологія – це виражений в об'єктивній формі результат науково-технічної діяльності, який включає в тому чи іншому поєднанні винаходи, корисні моделі, промислові зразки та інші результати інтелектуальної діяльності (в тому числі ноу-хау), які підлягають правовій охороні згідно з нормами цивільного законодавства, а також результати ІВ, які не підлягають правовій охороні згідно з нормами цивільного законодавства (технічні дані, інша інформація), і може бути технологічною основою практичної діяльності в цивільній та воєнній сферах	Падучак Б. Технологія як об'єкт цивільно-правових відносин [3]
Трансфер технологій – це передавання науково-технічних знань і досвіду для надання науково-технічних послуг, застосування технологічних процесів, випуску продукції	Завліна П. Н. Инновационный менеджмент [4]

права ІВ (винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, ноу-хау або їх сукупність), в яких відображено перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції. Складовою технології є частина технології, де відображено окремі елементи технології у вигляді наукових та науково-прикладних результатів, об'єкти права інтелектуальної власності, ноу-хау. При цьому розуміють, що результатами науково-технічної діяльності є нові знання про людину, природу, суспільство, штучно створені об'єкти і способи їхнього застосування на практиці. Вони можуть бути підтверджені відповідними державними або суспільними формами визнання (реєстрацією винаходу, одержанням патенту, виданням монографії та іншими формами) й характеризуватися за допомогою системи критеріїв.

Відповідно до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» трансфер технології – це передавання технології, що оформляється шляхом укладення двостороннього або багатостороннього договору між фізичними та/або юридичними особами, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права і обов'язки щодо технології та/або її складових [2]. Процес управління трансфером технологій ґрунтується на системі охорони й захисту прав інтелектуальної власності, оцінці вартості прав інтелектуальної власності та потенціалу технології, маркетингових дослідженнях, аналізі ризиків при впровадженні технології, ліцензійно-договірних відносинах учасників цього процесу.

Правова охорона результатів науково-технічної діяльності (винаходи, розробки, тех-

нології) є однією з найважливіших умов введення їх до господарського обігу та забезпечення захисту інтересів як авторів-науковців, так і власника та інвестора, від недобросовісної конкуренції у процесі їх обігу.

Законодавство України про інтелектуальну власність і трансфер технологій базується на Конституції України, Цивільному кодексі України (далі – ЦКУ), Господарському кодексі України (далі – ГКУ), законах України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про науково-технічну інформацію», «Про інноваційну діяльність», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про авторське право і суміжні права», інших нормативно-правових актах, а також міжнародних договорах України у сфері інтелектуальної власності та трансферу технологій.

Оскільки Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» не передбачено застосування зразкового чи типового договору про трансфер технологій, трансфер технологій здійснюється за допомогою різних договорів. У Законі наводиться перелік договорів, за якими може відбуватися трансфер технологій. Посилання на норми Цивільного та Господарського кодексів України, якими слід керуватися при укладанні договорів, наведено в табл. 2.

За ліцензійним договором за визначену винагороду дається право на виробництво і продаж механізмів, устаткування, приладів, а також на використання технологічних процесів чи способів, в основу яких покладено винаходи чи інші науково-технічні досягнення. Ліцензія – це дозвіл на використання об'єкта права інтелекту-

Норми Цивільного та Господарського кодексів України щодо укладання договорів

Види договорів, що можуть використовуватися у сфері трансферу технологій	Норми ЦК та ГК України, якими регулюються відповідні договірні зобов'язання
Поставка промислової технології	ЦК – ст. 712. До договору поставки застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає з характеру відносин сторін
Технічно-промислова кооперація	ЦК – ст. 176. Відповідно до мети договору технічно-промислова кооперація може відбуватися шляхом створення простого товариства
Інжиніринг	ЦК – гл. 62; ГК – ст. 331
Проведення наукових досліджень	ЦК – гл. 61
Створення спільних підприємств	ЦК – гл. 77, пар. 2
Комерційна концесія (франчайзинг)	ЦК – ст. 1115–1129; ГК – гл. 36
Надання в оренду або лізинг складових технологій, обладнання	ЦК – ст. 806–809; ГК – ст. 292; Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.97
Розроблення проектних пропозицій, технічної і конструкторської документації стосовно технологій та їх складових	ЦК – гл. 61

альної власності, наприклад, винаходу. Під ліцензійним договором одна сторона (ліцензіар) зобов'язана забезпечити іншій стороні (ліцензіату) таке становище, фактичне і правове, при якому ліцензіат практично може впровадити у виробництво і використовувати певне технічне рішення на умовах і в межах, установлених договором, а інша сторона зобов'язана сплатити за це відповідну винагороду чи надати компенсацію в іншій формі.

Важливими у процесі трансферу технологій є післядоговірні відносини, які включають надання технічних послуг, гарантійне обслуговування, надання послуг інжинірингу, а також контроль за використанням реципієнтом технології переданого об'єкту права інтелектуальної власності, запобігання недобросовісного його використання та, за необхідності, захист прав на цей об'єкт.

В Україні існують правові засади для регулювання діяльності у сфері трансферу технологій. Для створення відповідної інноваційної інфраструктури у цій сфері формуються мережі трансферу технологій (міжнародні, національні), які базуються на взаємозв'язку із провідними центрами науково-технічної та економічної інформації, офісами трансферу технологій та підрозділами інтелектуальної власності наукових установ і підприємств. Ефективність цього процесу залежить від ряду системних заходів [5], таких як:

- створення та підтримка діяльності технопарків, інноваційно-технологічних центрів, наукових парків, соціотехнополісів, академістечок, бізнес-інкубаторів, інжинірингових фірм, інших організацій, що працюють у галузі трансферу технологій;

- підтримка діяльності експертно-дослідницьких центрів;

- розвиток інформаційних систем – аналітичних і статистичних центрів, інформаційних баз і мереж;

- створення сприятливого середовища для розвитку інноваційних процесів, реалізації інноваційного циклу «ідея – проект – продукт», доступного й зрозумілого для участі будь-якого представника суспільства – юридичної або фізичної особи;

- організація і проведення попередньої експертизи, зокрема комплексної науково-технічної, інноваційних та інвестиційних проєктів;

- стандартизація інвестиційно-інноваційної діяльності відповідно до міжнародних норм;

- удосконалення системи управління підприємствами, зокрема інноваційною діяльністю, сферою інтелектуальної власності та трансфером технологій.

Один з можливих видів системи управління трансфером технологій наведено на рис. 1.

Елементи та зв'язки у системі управління трансфером технологій під час просування технології підпорядковані досягненню мети максимального розвитку потенціалу технологій та його найкращої реалізації [8].

У системі управління трансфером технологій однією з найважливіших є функція мотивації, яка полягає в отриманні доходів від роялті, проникнення на закордонні ринки, продаж товарів, що виготовляються на основі цих технологій, обмін технологіями й урегулювання конфліктів.

Слід зазначити, що через нерозвинену мережу трансферу технологій велика кількість нау-

Рис. 1. Структура системи трансферу технологій

кових розробок залишається не впровадженою у виробництво. Вирішенню цієї проблеми сприятиме вивчення європейської мережі трансферу технологій типу центрів передавання інновацій (Innovation Relay Centers – IRC). Їх успіх базується на тісному взаємозв'язку університетів та підприємств. Членами мережі можуть стати: центри трансферу технологій; інноваційні центри; технологічні парки; бізнес-інкубатори; науково-дослідні організації та установи; провідні вітчизняні університети [6]. Основою для баз даних мережі трансферу технологій можуть бути: технологічні пропозиції; технологічні запити; інноваційні проекти; проекти технологічних парків; проекти для малого інноваційного бізнесу.

Висновки

Ефективність трансферу технологій залежить від того, наскільки розвинута інноваційна інфраструктура країни, за допомогою якої реалізуються оригінальні науково-технічні ідеї, інформаційні мережі, як взаємодіє наука і підприємництво у вигляді елементів колективної системи створення і використання знань, а також від стану (якості) середовища такої взаємодії: правової й управлінської. Відсутність взаємодії між суб'єктами інноваційного процесу (науковими установами, підприємствами, урядом і

фінансовими інституціями) призводить до неефективного використання наукового потенціалу країни, функціонування підприємств на застарілій технічній та технологічній базі і неможливості створення ефективною мережі трансферу технологій.

Бібліографічний список

1. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: підручник. – К.: Знання, 2006. – 431 с.
2. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 р. 143-V.
3. Падучак Б. Технологія як об'єкт цивільно-правових відносин [Електронний ресурс] / Б. Падучак // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 5. – Режим доступу: <http://www.ndiiv.org.ua/ua/zhurnal-teorija-i-praktyka-intelektualnoji-vlasnosti.html>
4. Инновационный менеджмент: Справочное пособие / под ред. П. Н. Завлина, А. К. Казанцева, Л. Э. Миндели; ЦИСН Миннауки РФ и РАН. – Изд. 2-е, 1998.
5. Шовкалюк В. Розбудова інноваційної інфраструктури та мережі трансферу технологій в Україні / В. Шовкалюк // Сучасна інноваційна політика: стан, проблеми та перспективи розвитку: матеріали III Міжнародного форуму. – Дніпропетровськ, 2009.
6. Лысенко В. Предпосылки и методологические основы создания и развития в Украине сети трансфера технологий [Электронный ресурс] / В. Лысенко, С. Егоров. – Режим доступа: <http://nttn.org.ua>
7. Капіца Ю. М. Рекомендації з застосування положень Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», що стосуються договорів про трансфер технологій / Ю. М. Капіца, Д. С. Махновський // Наука та інновації. – 2007. – Т. 3, № 4. – С. 66-73.
8. Корогод Н. П. Елементи та зв'язки у системі управління трансфером освітніх технологій ВНЗ / Н. П. Корогод, Д. К. Ковальчук. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2010.

Поступила 30.09.2015

